

Vj2: Otevřené slabiky

Dvě poznámky na úvod:

1) Text v hranatých závorkách [...] je přepis pomocí IPA, text v lomených závorkách (...) je zápis pomocí vietnamského pravopisu, text ve dvojitých lomených závorkách ⟨⟨...⟩⟩ je zápis pomocí českého pravopisu. Např. ⟨kh⟩ ve vietnamském pravopise odpovídá [x] v mezinárodní fonetické abecedě a ⟨⟨ch⟩⟩ v českém pravopise.

2) **Velmi doporučuji** si při čtení hlásky i slabiky zkoušet vyslovit nahlas a pozorovat průběh artikulačního procesu ve vlastních mluvidlech.

Otevřená slabika je taková, která nemá finálu. Každá otevřená slabika (a každá vietnamská slabika vůbec) obsahuje tonálu, tj. samohlásku, která je nositelem tónu. Mimoto může (ale nemusí) obsahovat také iniciálu a/nebo pretonálu.

Příklady otevřených slabik: *lé* „hruška“, *ngã* „spadnout“, *hoa* „květina“, *ô* „deštník“.

I. Iniciály

Iniciála je souhláska, která předchází tonále a stojí tak na začátku slabiky. Na této pozici se ve vietnamštině může vyskytovat celkem 21 souhlásek (22 včetně rázu na začátku slova).

Je třeba mít na paměti, že artikulace vietnamských hlásek se liší podle pozice ve slabice. Např. ⟨t⟩ ve slově *táo* „jablko“ se artikulačně výrazně liší od ⟨t⟩ ve slově *hát* „zpívat“, ačkoli se obě hlásky zapisují stejným písmenem. Níže uvedené charakteristiky se tedy vztahují pouze na souhlásky v iniciálách, nikoli na stejně zapisované finály.

Na druhou stranu **iniciály se ve všech typech vietnamských slabik vyslovují stejně a jejich výslovnost je nezávislá na následujícím rýmu.** Z toho důvodu to, co je zde řečeno o iniciálách otevřených slabik, platí také o iniciálách slabikách zavřených, polozavřených a polootevřených. V dalších přednáškách, které se budou zabývat ostatními typy slabik, se proto nebudeme iniciálami zabývat a budeme se věnovat pouze rýmům.

Iniciály ve vietnamských slabikách jsou následující:

- **[b], vietnamským pravopisem ⟨b⟩ – znělá bilabiální okluziva**
Vzniká přerušením vzduchového proudu vzájemným kontaktem rtů, zatímco měkké patro uzavírá nosní dutinu a hlasivky vibrují. Je velmi podobná českému ⟨⟨b⟩⟩ ve slově „babička“. *Drobné upřesnění vizte níže.*
Např. *bí* „dýně“ [bi], *bà* „babička“ [ba].
- **[m], vietnamským pravopisem ⟨m⟩ – bilabiální nazála**
Vzniká přerušením vzduchového proudu vzájemným kontaktem rtů, zatímco nosní dutina je otevřená a hlasivky vibrují. Je v podstatě stejná jako české ⟨⟨m⟩⟩

ve slově „matka“.

Např. *mí* „oční víčka“ [mi], *mở* „otevřít“ [mɤ].

- **[v], vietnamským pravopisem ⟨v⟩ – znělá labiovelární frikativa**

Vzniká zúžením vzduchového proudu přiblížením dolního rtu a horních řezáků, zatímco měkké patro uzavírá nosní dutinu a hlasivky vibrují. Je v podstatě stejná jako české ⟨⟨v⟩⟩ ve slově „vítr“.

Např. *Vũ* (příjmení) [vu], *vị* „chut“ [vi].

- **[f], vietnamským pravopisem spřežkou¹ ⟨ph⟩ – neznělá labiovelární frikativa**

Vzniká zúžením vzduchového proudu přiblížením dolního rtu a horních řezáků, zatímco měkké patro uzavírá nosní dutinu a hlasivky nevibrují. Je v podstatě stejná jako české ⟨⟨f⟩⟩ ve slově „fáze“.

Např. *phà* „trajekt“ [fa], *phở* (druh polévky) [fɤ].

- **[z], vietnamským pravopisem ⟨d⟩ nebo ⟨gi⟩ – znělá alveolární frikativa**

Vzniká zúžením vzduchového proudu přiblížením hrotu jazyka a dásní, zatímco měkké patro uzavírá nosní dutinu a hlasivky vibrují. Je v podstatě stejná jako české ⟨⟨z⟩⟩ ve slově „zítra“.

V jižních a středních dialektech je místo tohoto [z] palatální aproximanta [j] (jako české ⟨⟨j⟩⟩ ve slově „jižní“).

Tato hláska se ve vietnamštině zachycuje dvěma různými způsoby, mezi kterými v současnosti není žádný výslovnostní rozdíl. Slova, která se ve zvukové podobě liší pouze touto hláskou, jsou **homonyma**.² Pro psaní těchto písmen nelze ani stanovit obecné pravidlo (některé pomůcky najdete ve Slavické na str. 90), pravopis stanovuje psanou podobu zvlášť pro každé slovo. Předchází-li ⟨gi⟩ samohlásce [i] nebo diftongu [ie], píše se jen jedno ⟨i⟩, nepíše se tedy *⟨gi⟩, ale jen ⟨gi⟩.

Např. *dì* „teta“ [zi], *gì* „co“ [zi], *giá* „cena“ [za], *da* „kůže“ [za].

- **[d], vietnamským pravopisem ⟨đ⟩ – znělá alveolární okluziva**

Vzniká přerušením vzduchového proudu kontaktem mezi hrotem jazyka a horní dásní, zatímco měkké patro uzavírá nosní dutinu a hlasivky vibrují. Je velmi podobná českému ⟨⟨d⟩⟩ ve slově „den“. *Drobné upřesnění níže.*

Např. *đi* „jít“ [di], *đẻ* „nechat“ [de].

¹ **Spřežka neboli digraf je skupina dvou písmen, kterým ve výslovnosti odpovídá jediná hláska.** Jde-li o skupinu tří písmen, která zachycují jednu hlásku (např. vietnamské ⟨ngh⟩ ve slově *nghi* [ɲi] „pochybovat“), používá se výraz **trigraf**. V některých jazycích existují i tetragrafy, pentagrafy a hexagrafy.

² Jak tomu v podobných případech bývá, důvod je historický. V dobách tvůrce vietnamského pravopisu Alexandra de Rhodes šlo i v mluvené podobě o dvě různé hlásky: ⟨d⟩ asi odpovídalo IPA [ð] (anglické *th* ve slově *there*), zatímco ⟨gi⟩ snad IPA [ʤ] (českému ⟨⟨d'⟩⟩ nebo IPA [d͡ʒ] (českému ⟨⟨dž⟩⟩).

Postupem času rozdíl mezi oběma hláskami v mluvené podobě zanikl. Pravopis je však konzervativnější, takže zůstala zachována dvě různá písmena (resp. písmeno a digraf), jimž odpovídá stejná hláska, v severním dialektu [z] a v jižním a středním [j].

- **[l], vietnamským pravopisem ⟨l⟩ – alveolární laterála**
Vzniká tak, že se hrot jazyka dotkne horní dásně, takže vzduch nemůže procházet středem dutiny ústní. Boky jazyka však zůstávají volné, takže vzduch může procházet po stranách ústní dutiny. Nosní dutina je uzavřená, hlasivky vibrují.
Je v podstatě stejná jako české ⟨l⟩ ve slově „lehký“.
Např. *lọ* „sklenice“ [lɔ], *lê* „hruška“ [le].
- **[n], vietnamským pravopisem ⟨n⟩ – alveolární nazála**
Vzniká přerušением vzduchového proudu kontaktem hrotu jazyka a horní dásně, zatímco nosní dutina je otevřená a hlasivky vibrují. Vyslovuje se v podstatě stejně jako české ⟨n⟩ ve slově „ne“.
Např. *nổ* „vybuchnout“ [no], *nợ* „dlužit“ [nɤ].
- *Jak už bylo zmíněno v přednášce o dialektech, v některých severovietnamských dialektech dochází k poněkud kuriózní záměně hlásek [l] a [n]: tam, kde je ve spisovné vietnamštině [l], se vyskytuje [n], a naopak tam, kde je [n], se vyslovuje [l]. Např. ⟨no⟩ „syť“ (spisovně [nɔ]) se vyslovuje jako [lɔ], a naopak ⟨lo⟩ „mít obavy“ (spisovně [lɔ]) jako [nɔ].*
- **[t], vietnamským pravopisem ⟨t⟩ – neznělá alveolární okluziva**
Vzniká přerušением vzduchového proudu kontaktem hrotu jazyka a dásně, zatímco nosní dutina je uzavřená a hlasivky nevibrují. Vyslovuje se v podstatě stejně jako české ⟨t⟩ ve slově „touha“.
Např. *tủ* „skříň“ [tu], *từ* „slovo“ [tu].
- **[t^h], vietnamským pravopisem ⟨th⟩ – aspirovaná neznělá alveolární okluziva³**
Vyslovuje se podobně jako [t], ale s **aspirací** (přídechem): hlasivky po skončení artikulace souhlásky zůstanou přitažené k sobě a rozechvějí se procházejícím vzduchem, takže na hlásku [t] navazuje zvuk podobný hlásce [h].
Vyslovuje se podobně jako české ⟨th⟩ ve slově „Thajsko“, ačkoli artikulace jediné aspirované hlásky [t^h] a skupiny dvou hlásek [th] není zcela stejná.
Např. *thu* „podzim“ [t^hu], *thur* „dopis“ [t^hu].
- **[s], vietnamským pravopisem ⟨x⟩ – neznělá alveolární frikativa**
Vzniká zúžením vzduchového proudu přiblížením hrotu jazyka a dásní, zatímco měkké patro uzavírá nosní dutinu a hlasivky nevibrují.
Vyslovuje se v podstatě stejně jako české ⟨s⟩ ve slově „samota“.
Např. *xe* „vozidlo“ [sɛ], *xơ* „vláknina“ [sɤ].
- **[z], vietnamským pravopisem ⟨r⟩ – znělá retroflexní frikativa**
Vzniká tak, že se hrot jazyka obrátí do zadní části dutiny ústní a vytvoří úžinu přibližně na rozhraní mezi tvrdým a měkkým patrem. Měkké patro uzavírá nosní dutinu, hlasivky vibrují.
Tato hláska se běžně používá pouze v jižních a středních dialektech,

³ Pozor, Slavická prepisuje tuto hlásku jako [t^ˈ]. Tento způsob zápisu vychází ze starší, dnes už neplatné kodifikace IPA. Aktuálně správný zápis je [t^h].

v severovietnamském dialektu se používá jen v pečlivé výslovnosti, jinak se nahrazuje za [z]. Tato změna je běžná i ve spisovném jazyce.

V severovietnamském dialektu mají tedy slova *dừng* „zastavit“ a *rừng* „les“ stejnou výslovnost [zɯŋ], v jižních a středních dialektech se jejich výslovnost liší (*dừng* jako [juŋ] a *rừng* jako [zɯŋ]).

Např. *ra* „jít ven“ [za] (v severním dialektu [za]), *rẻ* „levný“ [zɛ] (v severním dialektu [zɛ]).

- **[ʃ], vietnamským pravopisem ⟨s⟩ – neznělá retroflexní frikativa**

Vyslovuje se stejně jako předchozí, ale bez vibrace hlasivek.

Také tato hláska se běžně používá pouze v jižních a středních dialektech, v severovietnamském dialektu jen v pečlivé výslovnosti, jinak se nahrazuje za [s]. Tato změna je běžná i ve spisovném jazyce.

V severovietnamském dialektu mají tedy slova *sông* „řeka“ a *xông* „vpadnout, nečekaně vstoupit“ stejnou výslovnost [soŋ], v jihovietnamském dialektu se rozlišuje *sông* [ʃoŋ] a *xông* [soŋ].

Např. *sẽ* (částice budoucího času) [ʃɛ] (v severním dialektu [sɛ]), *số* „číslo“ [ʃo] (v severním dialektu [so]).

- **[t̪], vietnamským pravopisem spřežkou ⟨tr⟩ – neznělá retroflexní okluziva**

Vyslovuje se tak, že se hrot jazyka „obrábí zpět“ na tvrdé patro a kontaktem s ním přeruší vzduchový proud. Nosní dutina je uzavřená, hlasivky nevibrují.

Po okluzi (přerušení vzduchového proudu) může ještě nějakou dobu přetrvávat úžina. Hláska pak zní jako afrikátní⁴ souhláska [t̪ʃ], trochu jako české ⟨č⟩, ale s jazykem obráceným dozadu.

Tato hláska se běžně používá pouze v jižních a středních dialektech, v severovietnamském dialektu jen v pečlivé výslovnosti. Jinak se v severovietnamském dialektu běžně nahrazuje za [c]; tato změna je běžná i ve spisovném jazyce. V severovietnamském dialektu mají tedy slova *trăm* „sto“ a *chăm* „pilný“ stejnou výslovnost [cam], v jižních a středních dialektech se rozlišuje *trăm* [t̪am] a *chăm* [cam].

Např. *trà* „čaj“ [t̪a] (severovietnamským dialektem [ca]), *tro* „popel“ [t̪o] (severovietnamským dialektem [co])

- **[c], vietnamským pravopisem spřežkou ⟨ch⟩ – neznělá palatální okluziva**

Vyslovuje se přerušením vzduchového proudu dotekem hřbetu jazyka a tvrdého patra, přičemž nosní dutina je uzavřená a hlasivky nevibrují. Po okluzi může ještě nějakou dobu přetrvávat úžina, hláska pak zní jako afrikátní souhláska [cɛ̃] (trochu jako české ⟨č⟩, ale palatálnější, „měkčí“).

Vyslovuje se v podstatě stejně jako české ⟨tʰ⟩ ve slově „tuhýk“.

Např. *chú* „strýc“ [cu], *chờ* „čekat“ [cɤ].

⁴ Afrikáty jsou souhlásky, u kterých okluze (úplné zastavení vzduchového proudu) plynule přechází v úžinu, jakoby přechod okluzivy ve frikativu na téměř místě. Patří k nim např. české ⟨c⟩ (IPA [t̪s]) a české ⟨č⟩ (IPA [t̪ʃ]).

- **[ɲ], vietnamským pravopisem spřežkou ⟨nh⟩ – palatální nazála**
Vyslovuje se přerušáním vzduchového proudu dotekem hřbetu jazyka a tvrdého patra, nosní dutina je přitom otevřená. Vyslovuje se v podstatě stejně jako české ⟨⟨ň⟩⟩ ve slově „ňadra“ nebo české ⟨⟨n⟩⟩ ve slově „nic“.
Např. *nhà* „dům“ [ɲɑ], *nhò* „vinná réva“ [ɲɔ].
- **[k], vietnamským pravopisem ⟨c⟩, ⟨q⟩ nebo ⟨k⟩ – neznělá velární okluziva**
Vyslovuje se přerušáním vzduchového proudu dotekem hřbetu jazyka a měkkého patra, nosní dutina je přitom uzavřená, hlasivky nevibrují. Vyslovuje se stejně jako české ⟨⟨k⟩⟩ ve slově „kyselý“.
Ve vietnamském pravopise se zapisuje třemi různými způsoby⁵, artikulačně se však neliší:
jako ⟨k⟩, pokud následuje přední samohláska, např. *kê* „proso“ [ke],
jako ⟨q⟩, pokud následuje pretonála, např. *qué* „skořice“ [kɥe],
jako ⟨c⟩ v ostatních případech, např. *cá* „ryba“ [ka].
- **[ɣ], vietnamským pravopisem ⟨g⟩ nebo ⟨gh⟩ – znělá velární frikativa**
Vyslovuje se zúžením vzduchového proudu přiblížením hřbetu jazyka a měkkého patra, nosní dutina je uzavřená, hlasivky vibrují.
V češtině tato hláska neexistuje, nejbližší je české ⟨⟨g⟩⟩ (znělá velární okluziva) a české ⟨⟨ch⟩⟩ (neznělá velární frikativa) – [ɣ] se vyslovuje podobně jako české ⟨⟨ch⟩⟩, ale je znělé jako ⟨⟨g⟩⟩. Někteří mluvčí češtiny podobně vyslovují ⟨⟨h⟩⟩ ve slově „ohbí“ nebo ⟨⟨ch⟩⟩ ve spojení „abych byl“.
Zapíše se dvěma způsoby: před zadními samohláskami je ⟨g⟩, před předními ⟨gh⟩⁶.
Např. *ga* „nádraží“ [ɣɑ], *ghi* „psát“ [ɣi].
- **[ŋ], vietnamským pravopisem ⟨ng⟩ nebo ⟨ngh⟩ – velární nazála**
Vyslovuje se přerušáním vzduchového proudu dotekem hřbetu jazyka a měkkého patra, přičemž nosní dutina je otevřená.
V češtině a slovenštině se tato hláska vyskytuje, nemá však samostatné písmeno: zapisuje se jako ⟨⟨n⟩⟩ před ⟨⟨k⟩⟩, ⟨⟨g⟩⟩, ⟨⟨ch⟩⟩, např. ve slovech „branka, Angola, bronchitida“. Porovnejte výslovnost písmene ⟨⟨n⟩⟩ v českých slovech „brána“ (s [n]) a „branka“ (s [ŋ]).
Zapíše se dvěma způsoby: před zadními samohláskami jako ⟨ng⟩, před předními jako ⟨ngh⟩.
Např. *nghe* „poslouchat“ [ŋɛ], *ngủ* „spát“ [ŋu].

⁵ Vietnamský pravopis v tomto ohledu přejímá pravopisné konvence románských jazyků, ačkoli ve vietnamštině k tomu není fonetický důvod.

⁶ Tato pravopisná konvence je inspirována italským pravopisem. V italštině odpovídá písmenu ⟨g⟩ před předními samohláskami hláska [dʒ] (české ⟨⟨dž⟩⟩ ve slově „džungle“), např. *gelato* „zmrzlina“ se vyslovuje [dʒe'la:to]. Je-li v italštině třeba zachytit hlásku [g] před předními samohláskami (např. ve slově *gheppio* ['geppjo] „poštolka“), píše se ⟨gh⟩.

- **[x], vietnamským pravopisem ⟨kh⟩ – neznělá velární frikativa⁷**
Vyslovuje se zúžením vzduchového proudu přiblížením hřbetu jazyka a měkkého patra, nosní dutina je uzavřená, hlasivky nevibrují. Vyslovuje se v podstatě stejně jako české ⟨ch⟩. Např. *kho* „sklad“ [xɔ], *khě* „tichý“ [xɛ].
- **[h], vietnamským pravopisem ⟨h⟩ – neznělá glotální frikativa**
Vyslovuje se vytvořením úžiny mezi nevibrujícími hlasivkami. Tato hláska je podobná českému a slovenskému ⟨h⟩, ale není s ním zcela totožná. České ⟨h⟩ je znělé (IPA [ɦ]) – při jeho artikulaci hlasivky vibrují. Vietnamské ⟨h⟩ se podobá spíše českému ⟨h⟩ při šepotu, anglickému *h* ve slově *have* a podobně. Např. *hè* „letní“ [hɛ], *ho* „kašlat“ [hɔ].

Drobné upřesnění

Jak už bylo řečeno v první přednášce, iniciála nemusí být na začátku slova přítomna. To však neznamená, že by začínala samohláskou přímo. Začíná-li vietnamské slovo samohláskou, vždy jí předchází ráz.

Ráz neboli glotální okluziva (v IPA [ʔ]) je vlastně přerušení vzduchového proudu uzavřením hlasivek, okluze vytvořená na hlasivkách. Je tedy nepřesné říci, že některé vietnamské samohlásky začínají na samohlásku – ve skutečnosti začínají rázem a ráz je jejich iniciálou. Správnější by tedy bylo přepisovat slovo ở „nacházet se“ jako [ʔɤ] a nikoli pouze jako [ɤ]. Tato hláska se nicméně stejně jako v češtině neoznačuje v pravopise.

*Mimoto se ráz, tj. glotální okluziva, vždy vyskytuje bezprostředně před znělými okluzivami [b] (⟨b⟩) a [d] (⟨đ⟩). Tento fenomén se označuje jako **preglotalizace**. Jedná se vlastně o to, že u těchto hlásek vždy okluzi v ústní dutině předchází okluze v hlasivkách. To vede k tomu, že v první fázi artikulace těchto hlásek neprochází ústní dutinou výdechový proud, protože je přerušen hlasivkami. Takto vyslovované hlásky se označují za **implozivní** (vzduchový proud nevychází z mluvidel, ale je zadržen hlasivkami). Jejich přesný fonetický přepis by byl [ʔb] a [ʔd].*

Mnoho autorů (jako právě Slavická, z jejíž učebnice v tomto kurzu vycházíme) tento jev zanedbává a pro jednoduchost používá přepis [b] a [d]. Vzhledem k tomu, že fonetický rozdíl není tak zásadní, a také proto, že jde o pravidelný jev, který lze do přepisu podle potřeby doplnit, nebudeme se jím dále zabývat a v přepisech jej nebudeme označovat.

⁷ Pozor, Slavická, online slovník Lingea a některé další prameny přepisují tuto hlásku **nesprávně** jako [χ], což je neznělá uvulární frikativa, artikulovaná pomocí patrového čípku (uvula palatina).

II. Pretonála

Pretonála je ve vietnamštině neslabičná zaokrouhlená samohláska, která stojí před tonálou; může (ale nemusí) jí předcházet iniciála. Jedná se ve všech případech o neslabičné [u] (oblouček pod písmenem vyjadřuje neslabičnost).

Pretonála se **nevyskytuje** ve slabikách, jejichž iniciálou je labiála (b, m, v, f), ani ve slabikách, jejichž tonálou je zaokrouhlená samohláska (u, o, ô). Proto ve slovech jako *xuông* „dolů“ nebo *muôi* „sůl“ není -u- pretonála, ale obě samohlásky tvoří diftong. Tímto typem slabik se budeme zabývat v příštích přednáškách.

V pravopise se zachycuje písmeny ⟨o⟩ nebo ⟨u⟩ podle následujícího pravidla:

- po iniciále [k] se píše jako ⟨u⟩, iniciála samotná pak jako ⟨q⟩, např. *quá* „příliš“ [kua]
- před polootevřenými a otevřenými samohláskami [ɛ], [ɑ] a [ã] se píše jako ⟨o⟩, např. *khỏe* „zdravý“, [xuɛ], *hoa* „květina“ [hɔɑ], *hoặc* „nebo“ [hɔăk],
- před polozavřenými a zavřenými samohláskami [i], [e], [ɤ], [ɯ] se píše jako ⟨u⟩, např. *Huế* (město) [hɔɛ], *thuở* „dávná doba“ [tʰuɤ], *thuật* „umění“ [tʰuɯt]
 - před polootevřeným [ɛ] se tedy píše ⟨o⟩, před polozavřeným [e] však ⟨u⟩: ⟨oe⟩, ale ⟨uê⟩

III. Tonály v otevřených slabikách

V této „přednášce“ se budeme zabývat monoftongickými tonálami (složenými z jedné samohlásky) a diftongy ⟨ia⟩, ⟨ua⟩, ⟨ua⟩. Samohláskami, které se vyskytují pouze v zavřených slabikách, a ostatními diftongy se budeme zabývat v následujících přednáškách.

	přední (hrot jazyka v přední části ústní dutiny)	zadní (hrot jazyka je v zadní části ústní dutiny, na úrovni stoliček)	
	<i>(ve vietnamštině jsou všechny přední samohlásky nezaokrouhlené)</i>	zaokrouhlené (koutky rtů jsou staženy k sobě, jako u českého ⟨u⟩)	nezaokrouhlené (koutky rtů jsou od sebe, jako u českého ⟨i⟩)
zavřené (jazyk je co nejblíže patru)	[i]	[u]	[ɯ]
polozavřené	[e]	[o]	[ɤ]
polootevřené	[ɛ]	[ɔ]	[ʌ]
otevřené (jazyk je co nejblíže ke dnu dutiny ústní)			[ɑ]

Velmi přibližně lze říct, že u polozavřených hlásek je hrot jazyka asi na úrovni hrotů dolních řezáků, u polootevřených asi na úrovni kořenů dolních řezáků.

Monoftongy (jednoduché samohlásky) vyskytující se v otevřených slabikách:

- **[a], vietnamským pravopisem ⟨a⟩ – zadní otevřená nezaokrouhlená samohláska**
Vyslovuje se podobně jako české ⟨⟨a⟩⟩, ale jazyk je poněkud více vzadu v ústech.
Např. *ba* „tři“ [ba], *trà* „čaj“ [ta].
- **[i], vietnamským pravopisem ⟨i⟩, ⟨y⟩ – přední zavřená nezaokrouhlená samohláska**
Vyslovuje se podobně jako české dlouhé ⟨⟨i⟩⟩⁸.
Zapisuje se jako ⟨y⟩, jde-li o tonálu slabiky s pretonálou (např. *tuy* „ačkoli“ [tɯi])⁹, jako ⟨i⟩, následuje-li jakákoli finála (napt. *thích* „mít rád“), jestliže **[i] tvoří slabiku otevřenou lehkou (bez iniciály, pretonály a finály)**, platí, že ⟨y⟩ se píše ve slovech čínského původu (např. *y kién* „názor“) a ⟨i⟩ v domácích vietnamských slovech (např. *ì* „být nehybný“), u otevřených slabik s iniciálou se obvykle píše ⟨i⟩ (např. *đi* „jít“ [di]), někdy však spíše ⟨y⟩ (např. *Mỹ* „Amerika“ [mi]). V praxi však úzus kolísá i u jednotlivých slov.
- **[ɛ], vietnamským pravopisem ⟨e⟩ - přední polootevřená nezaokrouhlená samohláska**
Je poněkud otevřenější (bližší [a]) než české ⟨⟨e⟩⟩.¹⁰
Např. *mẹ* „matka“ [mɛ], *vé* „jízdenka“ [vɛ].
- **[e], vietnamským pravopisem ⟨ê⟩ – přední polozavřená nezaokrouhlená samohláska**
Je poněkud zavřenější (bližší [i]) než české ⟨⟨e⟩⟩.
Např. *bê* „tele“ [be], *vê* „zpět“ [ve].
- **[o], vietnamským pravopisem ⟨ô⟩ - zadní polozavřená zaokrouhlená samohláska**

⁸ České krátké ⟨⟨i⟩⟩ je méně zavřené, odpovídá spíše IPA [ɪ]. Slovenské krátké ⟨⟨i⟩⟩ se vietnamskému podobá více. Totéž platí o českém ⟨⟨u⟩⟩.

⁹ Tento případ je poněkud složitější. Jestliže se píše ⟨uy⟩, znamená to, že ⟨u⟩ je pretonála a ⟨y⟩ tonála; jestliže se však píše ⟨ui⟩, znamená to, že jde o slabiku s polosamohláskovou finálou, kde ⟨u⟩ je tonála, např. *vui* „šťastný“ [vuj]. O tomto typu slabik si řekneme více v dalších přednáškách.

¹⁰ V češtině je ⟨⟨e⟩⟩ středová hláska přibližně na půl cesty mezi polootevřeným [ɛ] (= vietnamským ⟨e⟩) a polozavřeným [e] (= vietnamským ⟨ê⟩). Vietnamské ⟨e⟩ je tedy poněkud bližší dnu dutiny ústní, vietnamské ⟨ê⟩ naopak poněkud bližší patru. Totéž platí o českém ⟨⟨o⟩⟩.

Je poněkud zavřenější (bližší [u]) než české ⟨⟨o⟩⟩ (na stejné úrovni jako u [e]).

Např. *ô* „deštník“ [o], *hồ* „jezero“ [ho].

- **[ɔ], vietnamským pravopisem ⟨o⟩ - zadní polootevřená zaokrouhlená samohláska**

Je poněkud otevřenější (bližší [a]) než české ⟨⟨o⟩⟩ (na stejné úrovni jako u [ɛ]).

Např. *to* „velký“ [tɔ], *lọ* „sklenice“ [lɔ].

- **[ɤ], vietnamským pravopisem ⟨o⟩ – zadní polozavřená nezaokrouhlená samohláska**

V češtině odpovídající samohláska neexistuje. Vyslovuje se podobně jako vietnamské ⟨ô⟩ (tedy poněkud zavřeněji než české ⟨⟨o⟩⟩), ale bez zaokrouhlení rtů. (Jinak řečeno, jazyk v ústech poněkud výše než při českém ⟨⟨o⟩⟩, rty jako při českém ⟨⟨i⟩⟩.)

Např. *ở* „nacházet se“ [ɤ], *phở* (druh polévky) [fɤ].

- **[u], vietnamským pravopisem ⟨u⟩ - zadní zavřená zaokrouhlená samohláska**

Je poněkud zavřenější než české ⟨⟨u⟩⟩, spíše jako české ⟨⟨ú⟩⟩.

Např. *ủ* „vařit pivo“ [u], *mũ* „čepice“ [mu].

- **[ɯ], vietnamským pravopisem ⟨u⟩ – zadní zavřená nezaokrouhlená samohláska**

V češtině odpovídající samohláska neexistuje. Vyslovuje se podobně jako české ⟨⟨u⟩⟩, ale bez zaokrouhlení rtů. (Jinak řečeno, jazyk v ústech jako při českém ⟨⟨u⟩⟩, rty jako při českém ⟨⟨i⟩⟩.)

Např. *nữ* „žena“ [nɯ], *thử* „zkusit něco“ [tʰɯ].

Diftongy vyskytující se v otevřených slabikách

Diftong (dvojhlasice) je spojení dvou samohlásek v jedné slabice. **Diftongy je třeba vyslovovat jednoslabičně, nesmí dojít k dělení na slabiky.**

Z artikulačního hlediska je třeba mít na paměti, že diftongy představují **plynulý pohyb jazyka mezi dvěma místy artikulace**, nikoli oddělenou artikulaci dvou samohlásek.

Druhou složku všech tří diftongů, kterými se nyní budeme zabývat, tvoří **zadní polootevřená nezaokrouhlená samohláska [ʌ]**. Tato samohláska se ve vietnamštině (ani češtině) nevyskytuje samostatně, pouze jako druhá část diftongu. Při této hlásce je jazyk na stejné úrovni jako u polootevřeného [ɔ], rty jsou však nezaokrouhlené; dalo by se říct, že vztah mezi [ʌ] a [ɔ] je stejný jako vztah mezi [ɯ] a [u] nebo mezi [ɤ] a [o]. Druhou složku těchto diftongů tedy **netvoří** samohláska [a]: jazyk se zastaví u [ʌ], tedy poněkud nad ní.

(Pozn. Slavická na str. 81-84 pojednává o níže uvedených diftonzích spolu s podobnými diftongy v zavřených slabikách. Vzhledem k tomu, že tyto diftongy jsou

artikulačně poměrně odlišné – a ve vietnamském pravopisu se i píše jinak –, budeme se jimi zabývat až v souvislosti se zavřenými slabikami.)

- **[ǐ̯]**, vietnamským pravopisem ⟨ia⟩, ⟨ya⟩
Jde vlastně o spojení přední zavřené nezaokrouhlené samohlásky [i] a zadní polootevřené nezaokrouhlené samohlásky [ɤ]: rty jsou nezaokrouhlené, hrot jazyka začíná na poloze [i] a klesá poněkud dolů a dozadu na polohu [ɤ]. Důraz je na [i], [ɤ] je neslabičné.
Tónová diakritika se píše s ⟨i⟩, např. *thìa* „lžíce“ [tʰǐ̯].
V otevřených slabikách bez pretonály se píše ⟨ia⟩, např. *bia* „pivo“ [bǐ̯].
V otevřených slabikách s pretonálou se píše ⟨ya⟩, např. *khuya* „pozdě v noci“ [xǔ̯].
- **[ǔ̯]**, vietnamským pravopisem ⟨ua⟩
Jde vlastně o spojení zadní zaokrouhlené samohlásky [u] a zadní polootevřené nezaokrouhlené samohlásky [ɤ]. Hrot jazyka se pohybuje dolů a zároveň rty ztrácí zaokrouhlení. Důraz je na [u], [ɤ] je neslabičné.
Tónová diakritika se píše s ⟨u⟩, např. *thùa* „agáve“ [tʰǔ̯].
Např. *cua* „krab“ [kǔ̯], *thua* „prohrát“ [tʰǔ̯].
- **[ɯ̯̌]**, vietnamským pravopisem ⟨ua⟩
Jde vlastně o spojení zadní nezaokrouhlené samohlásky [ɯ] a zadní polootevřené nezaokrouhlené samohlásky [ɤ]. Rty jsou nezaokrouhlené, hrot jazyka se pohybuje dolů z polohy [ɯ] na polohu [ɤ]. Důraz je na [ɯ], [ɤ] je neslabičné. Tónová diakritika se píše s ⟨u⟩.
Např. *trua* „poledne“ [tɯ̯̌], *mua* „pršet“ [mǔ̯], *dúa* „ananas“ [zǔ̯].

Terminologická poznámka: Formulace typu „vietnamské ⟨kh⟩ se vyslovuje/čte jako [x] nebo jako české ⟨{ch}⟩“, které se často používají v jazykových učebnicích, nejsou přísně vzato z lingvistického hlediska správné. Mluvená podoba jazyka není odvozena z psané, naopak psaná podoba je druhotným zachycením mluvené. Přirozený jazyk může mít pouze mluvenou podobu a nikoli psanou (a všechny jazyky, které mají psanou podobu, měly v nějaké fázi své existence pouze podobu mluvenou), naproti tomu přirozené jazyky pouze psané neexistují. Vhodnější je tedy říci: „ve vietnamštině se [x] zapisuje spřežkou ⟨kh⟩, v češtině spřežkou ⟨{ch}⟩“, „hlásce [x] odpovídá ve vietnamském pravopise spřežka ⟨kh⟩“ apod.

Cvičení

1) Přepište, prosím, následujících deset otevřených slabik do mezinárodní fonetické abecedy.

Ý „italský“ – *khô* „suchý“ – *nĩa* „ještě“ – *thở* „dýchat“ – *vua* „král“ – *gõ* „klepat“ – *rùa* „želva“ – *sũa* „mléko“ – *tre* „bambus“ – *chị* „starší sestra“

2) Vymyslete (nebo najděte ve slovníku) pět dalších vietnamských otevřených slabik a uveďte je ve vietnamském pravopise i v IPA.

(Tóny můžete pro účely těchto cvičení zanedbat.)

Pro zápis IPA můžete použít online editor TypeIt: <https://ipa.typeit.org/full/>